

COI Focus

PAKISTAN

Corruptie en documentenfraude

21 januari 2021 (update)

Cedoca

Oorspronkelijke taal: Nederlands

DISCLAIMER:

Dit COI-product is geschreven door de documentatie- en researchdienst Cedoca van het CGVS en geeft informatie voor de behandeling van individuele verzoeken om internationale bescherming. Het document bevat geen beleidsrichtlijnen of opinies en oordeelt niet over de waarde van het verzoek om internationale bescherming. Het volgt de richtlijnen van de Europese Unie voor de behandeling van informatie over herkomstlanden van april 2008 en is opgesteld conform de van kracht zijnde wettelijke bepalingen. De auteur heeft de tekst gebaseerd op een zo ruim mogelijk aanbod aan zorgvuldig geselecteerde publieke informatie en heeft de bronnen aan elkaar getoetst. Het document probeert alle relevante aspecten van het onderwerp te behandelen, maar is niet noodzakelijk exhaustief. Als bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet vernoemd worden, betekent dit niet dat ze niet bestaan hebben.

Alle gebruikte bronnen staan kort vermeld in een voetnoot en uitgebreid beschreven in een bibliografie achteraan het document. Bronnen die geconsulteerd maar niet gebruikt werden, staan in een lijst van geraadpleegde bronnen. In uitzonderlijke gevallen worden bronnen niet bij naam genoemd. Wie specifieke informatie uit dit document gebruikt, moet de bronverwijzing uit de bibliografie vermelden.

Publicatie of verspreiding van dit document is alleen mogelijk na schriftelijke toestemming van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen.

This COI-product has been written by Cedoca, the Documentation and Research Department of the CGRS, and it provides information for the processing of individual applications for international protection. The document does not contain policy guidelines or opinions and does not pass judgment on the merits of the application for international protection. It follows the Common EU Guidelines for processing country of origin information (April 2008) and is written in accordance with the statutory legal provisions.

The author has based the text on a wide range of public information selected with care and with a permanent concern for crosschecking sources. Even though the document tries to cover all the relevant aspects of the subject, the text is not necessarily exhaustive. If certain events, people or organisations are not mentioned, this does not mean that they did not exist.

All the sources used are briefly mentioned in a footnote and described in detail in a bibliography at the end of the document. Sources which have been consulted but which were not used are listed as consulted sources. In exceptional cases, sources are not mentioned by name. When specific information from this document is used, the user is asked to quote the source mentioned in the bibliography.

This document can only be published or distributed with the written consent of the Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons.

Inhoudstafel

Lijst van afkortingen	3
Inleiding.....	4
1. Corruptie in Pakistan.....	5
1.1. Algemeen	5
1.2. Corruptie in de politiek	6
1.3. Corruptie in de openbare dienstverlening	8
1.4. Corruptie bij de politie- en gerechtelijke diensten	8
1.4.1. Corruptie binnen de politiediensten en het leger	8
1.4.2. Corruptie binnen justitie.....	9
1.5. Corruptie in de privésector en de economie.....	10
1.6. Corruptie in het onderwijs.....	10
2. Anticorruptiemaatregelen	12
3. Documentenfraude	13
3.1. Identiteits- en reisdocumenten	13
3.2. First Information Report (FIR)	14
3.3. Attesten in verband met studies en tewerkstelling	14
3.4. Krantenartikelen	15
3.5. Documenten betreffende grondbezit.....	15
3.6. Medische sector	15
Samenvatting	17
Bibliografie.....	18
Geschreven en audiovisuele bronnen	18

Lijst van afkortingen

CPJ	Committee to Protect Journalists
DFAT	Australian Department of Foreign Affairs and Trade
DW	Deutsche Welle
FIA	Federal Investigation Agency
FIR	First Information Report
HRW	Human Rights Watch IRB
IRB	Immigration and Refugee Board of Canada
NAB	National Accountability Bureau
NYT	(The) New York Times
PLRA	Punjab Land Record Authority
RFE/RL	Radio Free Europe/Radio Liberty
RSIL	(The) Research Society of International Law
TI	Transparency International
USDOS	United States Department of State
VOA	Voice Of America
WJP	World Justice Project

Inleiding

In deze COI Focus beschrijft Cedoca de prevalentie van corruptie en documentenfraude in Pakistan. Dit document is een actualisering van de COI Focus *PAKISTAN. Corruptie en documentenfraude* van 23 september 2019. Dit document bevat de nieuwe ontwikkelingen sinds september 2019 tot en met de eerste helft van januari 2021. Cedoca heeft het onderzoek afgesloten op 15 januari 2021.

In het eerste hoofdstuk van dit document bespreekt Cedoca de algemene context met betrekking tot corruptie in Pakistan. Achtereenvolgens wordt corruptie in de politiek, in de openbare dienstverlening, bij de politie en het leger, bij justitie en in het onderwijs belicht. In een tweede hoofdstuk wordt aandacht besteed aan anticorruptiemaatregelen. Hoofdstuk drie bespreekt de beschikbare informatie over valse documenten en documentenfraude in Pakistan. Het document eindigt met een samenvatting.

Cedoca raadpleegde voor deze focus rapporten van diverse bronnen zoals Transparency International (TI), de Bertelsmann Stichting, de Wereldbank en andere asielinstanties. Voor anekdotische illustraties verzamelt Cedoca feitenmateriaal in betrouwbare Pakistaanse en internationale mediakanalen zoals Dawn, The Express Tribune, The News, Pakistan Today en Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL).

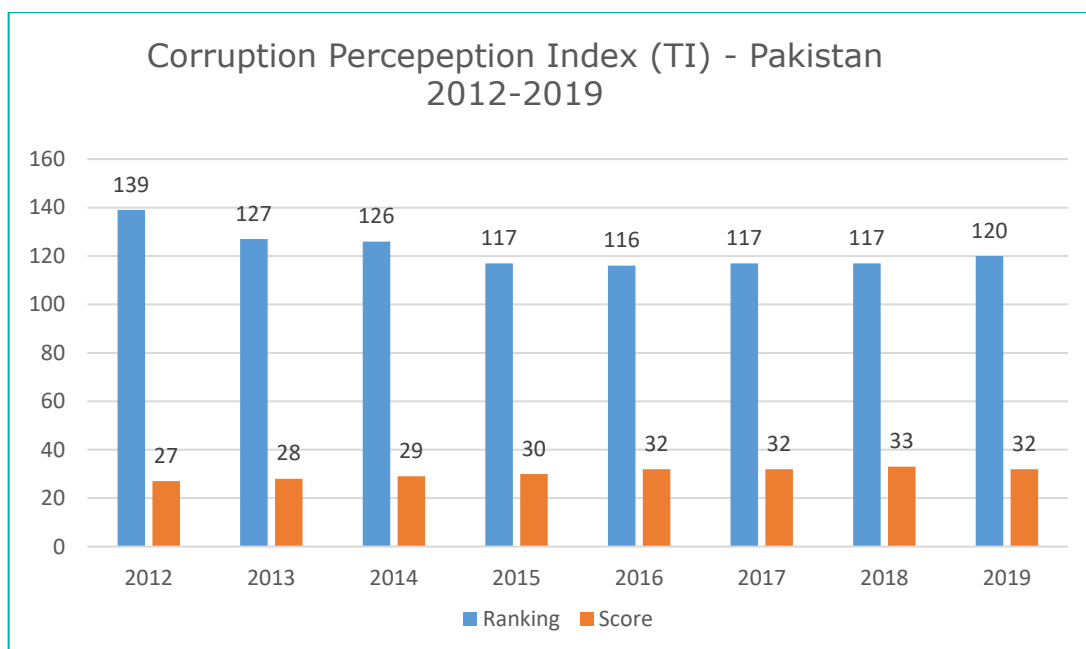
Het doel van deze COI Focus is niet om een integraal overzicht van dit thema op te stellen. Het dient als een hulpmiddel om de bewijswaarde van de verschillende documenten die in Pakistaanse asioldossiers voorgelegd worden correct in te schatten. Deze COI Focus geeft geen uitsluitend over de authenticiteit van een specifiek document dat ter ondersteuning van een individueel verzoek om internationale bescherming is neergelegd.

1. Corruptie in Pakistan

1.1. Algemeen

De internationale onafhankelijke anticorruptieorganisatie Transparency International (TI) definieert corruptie als het misbruik van openbaar vertrouwen in macht ten bate van private winst.¹ TI maakt hierbij een onderscheid tussen twee vormen van corruptie: corruptie volgens de regels en corruptie tegen de regels in. Bij de eerste vorm wordt smeergeld betaald om een voorkeursbehandeling te krijgen in een reguliere procedure. Bij de tweede vorm van corruptie wordt smeergeld aangeboden om iemand iets te laten doen waartoe hij niet gemachtigd is.² Corruptie kan in Pakistan verschillende vormen aannemen zoals ambtenaren die om geld of een gunst vragen in ruil voor het leveren van een dienst, politici die diensten en geld voor openbare doeleinden misbruiken of familie of vrienden en bedrijven die ambtenaren omkopen om zakelijke overeenkomsten te sluiten.³

TI publiceert elk jaar voor verschillende landen de *Corruption Perceptions Index* (CPI). Elk land wordt gerangschikt en krijgt een score op een schaal van 100. Een score van 0 betekent volledig corrupt terwijl 100 betekent dat een land volledig vrij is van corruptie. In januari 2020 (gegevens verzameld in 2019) wordt Pakistan in de CPI van 2019 als 120ste van de 198 onderzochte landen gerangschikt en krijgt het land een score van 32 op 100. De rangschikking en de score van 2019 is een slechter resultaat in vergelijking met de jaren 2015-2018 (zie onderstaande grafiek).⁴ Ter vergelijking, de buurlanden Afghanistan, India en Iran staan in de rangschikking op plaats 173, 80 en 146.⁵

Grafiek: Rangschikking Pakistan 2012-2019 *Corruption Perceptions Index* (TI)⁶

¹ TI, 13/05/2020, [url](#)

² TI, 13/05/2020, [url](#)

³ Khan Y., Rethi G., Szegedi K., 2018, [url](#)

⁴ TI, 23/01/2020, [url](#)

⁵ TI, 23/01/2020, [url](#); TI, 23/01/2020, [url](#); TI, 23/01/2020, [url](#)

⁶ TI, 23/01/2020, [url](#)

Volgens de *Transformation Index 2020* die de kwaliteit van de democratie, de markteconomie en het politiek beleid in 137 landen analyseert en die opgesteld wordt door de Bertelsmann Stichting is de werking van de Pakistaanse overheidsinstellingen aangetast door grootschalige corruptie op alle niveaus. Corruptie is aanwezig in alle lagen van de politie, justitie en de werking van de administratie.⁷

Het *Country Report of Human Rights Practices 2019*, dat in maart 2020 door het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken (United States Department of State, USDOS) gepubliceerd is, beschouwt corruptie als een wijdverspreid fenomeen bij de Pakistaanse overheid en onder de lagere rangen van de politiediensten. De pogingen van de Pakistaanse overheid om het probleem aan te pakken zijn beperkt. Hoewel corruptie strafbaar is in Pakistan wordt de betreffende wetgeving niet effectief toegepast en vinden corrupte praktijken grotendeels straffeloos plaats volgens het rapport van USDOS.⁸

In haar rapport van maart 2020 dat het jaar 2019 beschrijft, stelt Freedom House dat corruptie in Pakistan in de politiek en bij de overheid is ingebed.⁹ Corruptie komt voor in alle geledingen van de Pakistaanse maatschappij. Niet alleen de publieke en de private sector zijn gecorrumpeerd, ook de politiek, het gerecht en religieuze organisaties worden door corruptie geteisterd. Corruptie is volledig ingeburgerd in de Pakistaanse maatschappij en is zo wijdverspreid dat het steeds meer als vanzelfsprekend aanvaard wordt.¹⁰

The World Justice Project (WJP) stelt elk jaar de *World Justice Project Rule of Law Index* op waarbij gepeild wordt naar naleving van de *rule of law* in 128 landen door middel van het uitvoeren van een nationale enquête. In de *World Justice Project Rule of Law Index 2020* wordt Pakistan op plaats 120 gerangschikt. Pakistan scoorde slecht in de volgende domeinen: *Constraints on Government Powers, Absence of Corruption, Open Government*.¹¹

1.2. Corruptie in de politiek

Bij de laatste nationale verkiezingen in Pakistan in juli 2018 stoelt Imran Khan zijn verkiezingscampagne op het principe van *Naya Pakistan*, een nieuw Pakistan dat beantwoordt aan de hoge idealen van de vader des vaderlands, Mohammad Ali Jinnah. "Corruptie vreet aan Pakistan als een kanker", zei Imran Khan nog tijdens een toespraak.¹² De verkiezingswinst van Imran Khan, interviews en speeches lijken te duiden op een strengere aanpak van corruptie. Desalniettemin is er veel kritiek op het verloop van de verkiezingen in 2018.¹³ Aantijgingen van verkiezingsfraude, inmenging van het leger en stemmenmanipulatie zijn schering en inslag volgens een artikel van BBC News van juli 2018.¹⁴

Onder het bewind van premier Imran Khan worden verschillende politieke tegenstanders gearresteerd op basis van corruptie en fraude door het National Accountability Bureau (NAB). De strijd van Imran Khan tegen de overal aanwezige corruptie levert het gedwongen ontslag op van voormalig premier Nawaz Sharif, die genoemd wordt in de zaak van de Panama Papers en tijdens rechtszaken naar aanleiding daarvan een aantal uitgaven en inkomsten niet kan verantwoorden.¹⁵ In de jaren 2018-2021 worden verschillende politieke leiders van de oppositiepartijen, hoge functionarissen in de openbare dienstverlening en prominente zakenlui beschuldigd van corruptie en gearresteerd zoals

⁷ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

⁸ USDOS, 11/03/2020, pp. 32-34, [url](#)

⁹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

¹⁰ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

¹¹ WJP, 2020, p. 21, [url](#)

¹² Dawn, 24/10/2018, [url](#)

¹³ Daily Pakistan, 26/07/2018, [url](#)

¹⁴ BBC News, 26/07/2018, [url](#)

¹⁵ Dawn, 24/12/2018, [url](#)

onder meer: PML-N leider Shehbaz Sharif¹⁶, voormalig premier Shahid Khaqan Abbasi¹⁷, de voormalige minister van Financiën Miftah Ismail¹⁸ en de voormalige minister van Buitenlandse Zaken Khawaja Muhammad Asif.¹⁹

Politieke partijen in Pakistan functioneren als een platform ter begunstiging van de eigen achterban. Volgens Anatol Lieven, auteur van het boek *Pakistan A hard country*, behoort corruptie tot de politieke zeden in Pakistan. In de heersende politieke cultuur wordt het uitoefenen van een openbaar ambt gelijkgeschakeld met het bedienen van de eigen achterban door middel van allerlei vormen van cliëntelisme. Getrouwheid aan de eigen familie, clan en religieuze gemeenschap worden in de Pakistaanse cultuur immers hoger gewaardeerd dan professionele deontologie. Dergelijke praktijken ondermijnen de werking van de politieke instellingen maar houden tegelijk de samenlevingsverbanden in stand. Corruptie is in deze zin geen uitsluitend destructieve kracht maar vormt een component van het systeem. Vandaar dat corruptie in Pakistan volgens A. Lieven onmogelijk op korte termijn uitgeroeid kan worden.²⁰ Daarnaast dient te worden aangestipt dat aantijgingen van corruptie jegens politici niet altijd gerechtvaardigd zijn. Het komt voor dat politieke opposenten of de inlichtingendiensten dergelijke beschuldigingen lanceren om politieke tegenstanders buitenspel te zetten.²¹ Tegelijk kunnen tal van corrupte politici straffeloos te werk gaan omdat ze de autoriteiten die hun misdrijven ontdekken omkopen.²²

Reuters beschrijft in een artikel van juli 2019 de kennelijke paradox dat de economie in Pakistan lijdt onder de arrestaties van corrupte politici doordat vitale projecten worden opgeschort door ambtenaren die bang zijn om van corruptie te worden beschuldigd.²³ Grootschalige corruptie vindt plaats wanneer een hooggeplaatste politicus of ambtenaar die direct betrokken is bij het overheidsbeleid of die er invloed kan op uitoefenen tegen betaling zijn autoriteit aanwendt om een beleidsbeslissing een bepaalde richting uit te sturen. Dergelijke vorm van politieke corruptie wordt geassocieerd met internationale zakentransacties en wordt door politici en/of bureaucraten gepleegd. Kleinschalige corruptie vindt plaats wanneer een politicus of een ambtenaar betaling eist voor een dienst die hij bij wet hoort te leveren of voor een dienst die hij niet geoorloofd is om te leveren.²⁴ Beide vormen van corruptie vinden in Pakistan plaats. Op lokaal, provinciaal en nationaal niveau zijn corrupte praktijken door politici en ambtenaren schering en inslag.²⁵

Politieke corruptie in Pakistan behelst daarnaast ook de beïnvloeding van het gerecht en van overheidsinstellingen.²⁶ Hogere en lagere gerechtshoven worden onder druk gezet om politiek gemotiveerde vonnissen af te leveren. Ook bij de benoeming van rechters en hogere kaders van de politiediensten vindt politieke inmenging plaats. Verder vindt bij openbare aanbestedingen en bij de realisatie van grote en kleine infrastructuurwerken corruptie plaats. Ook het beheer van vastgoed en landeigendom wordt door corrupte politici beïnvloed. Verder zouden in de belastingwetgeving moedwillig achterpoortjes ingebouwd zijn. De tussenkost van politici bij het innen van de belastingen kost de staatskas jaarlijks ettelijke miljoenen.²⁷

¹⁶ Al Jazeera, 28/09/2020, [url](#)

¹⁷ Reuters, 04/07/2019, [url](#)

¹⁸ Reuters, 04/07/2019, [url](#)

¹⁹ DW, 30/12/2020, [url](#)

²⁰ Lieven A., 2012, p. 207

²¹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

²² Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

²³ Reuters, 04/07/2019, [url](#)

²⁴ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

²⁵ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

²⁶ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#); Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

²⁷ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

1.3. Corruptie in de openbare dienstverlening

Verschillende bronnen geven aan dat het verwerven van overheidsfuncties of invloedrijke posities vaak onderhevig is aan corruptie, favoritisme of nepotisme. Het is bekend dat topposities in de ambtenarij tegen hoge prijzen verkocht worden. Nadat hoge sommen betaald werden voor het bekomen van dergelijke aanstellingen recupereren de betreffende ambtenaren deze investering door corruptie.²⁸ In januari 2021 bericht de krant Pakistan Today dat enkele ambtenaren van de Punjab Public Service Commission tegen betaling de antwoorden op een examen voor de positie van *tehsildar* (belastingambtenaar) hebben gelekt.²⁹ Daarenboven is de Pakistaanse bureaucratie zodanig overbemand dat verhoudingsgewijs iedere hooggeplaatste ambtenaar wel honderd ondergeschikten heeft. Precies deze groep van ondergeschikten is uitermate vatbaar voor kleinschalige corruptie.³⁰

De beperkte aansprakelijkheid van ambtenaren op alle niveaus, de lage salarissen en de beperkte werkzekerheid zijn de voornaamste oorzaken van dergelijk geïnstitutionaliseerd machtsmisbruik.³¹ Voorts wordt de werking van de Pakistaanse overheidsadministraties ondermijnd door de vergaande politisering en door de aanhoudende inmenging van het Pakistaanse leger in zowel politieke als economische aangelegenheden.³²

1.4. Corruptie bij de politie- en gerechtelijke diensten

1.4.1. Corruptie binnen de politiediensten en het leger

De politiediensten behoren tot de poverste overheidsinstellingen van Pakistan. De politie in Pakistan wordt door verschillende bronnen omschreven als onvoldoende opgeleid, onvoldoende uitgerust met het nodige materiaal, vergaand gepolitiseerd en chronisch corrupt.³³ Het komt voor dat politieagenten een geldsom aanrekenen voor het registreren van een klacht. Soms accepteren agenten geld voor de registratie van onware klachten. Het betalen van een omkoopsom om aan een politieklacht te ontsnappen is een courant gebruik. Ook gebeurt het dat de autoriteiten een niet gestaafd *First Information Report* (FIR) opstellen met als enige doel een persoon te intimideren of onder druk te zetten. Bij gebrek aan bewijsmateriaal stelt de politie en het gerecht soms nieuwe FIR's op om de aanhouding van een verdachte te kunnen verlengen.³⁴ Het komt voor dat politieagenten omkoopsommen aanvaarden om tegenstanders in persoonlijke disputen op te pakken en vast te houden. Soms verricht de politie aanhoudingen met als enige doel het ontvangen van een geldsom bij de vrijlating.³⁵ Het lage salaris dat politieagenten ontvangen wordt aanzien als de voornaamste oorzaak van deze vergaande corruptie. Verder wordt het functioneren van de politiediensten belemmerd door onderbemanning, gebrekkige opleidingen, politisering en tekortschietende controlemechanismen.³⁶

Het Pakistaanse leger staat bekend als de best georganiseerde Pakistaanse overheidsinstelling. De voornaamste focus van het Pakistaanse leger blijft de strijd met India, waarmee het sinds de onafhankelijkheid vier oorlogen uitvocht. Op politiek vlak manifesteert het leger zich als een macht

²⁸ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

²⁹ Pakistan Today, 05/01/2021, [url](#)

³⁰ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

³¹ Freedom House, 04/03/2020, [url](#)

³² Foreign Policy (Siddiqui T.), 21/03/2019, [url](#)

³³ USDOS, 11/03/2020, pp. 09-19, [url](#); The News, 05/07/2020, [url](#)

³⁴ The News, 15/11/2020, [url](#); Dawn, 09/11/2020, [url](#)

³⁵ The News, 05/07/2020, [url](#)

³⁶ Dawn, 03/01/2020, [url](#); The News, 11/01/2021, [url](#)

die het gerecht, de grondwet, de administratie, het parlement en de regering opzij kan zetten.³⁷ Ondanks beloften van de opeenvolgende stafchefs om zich niet met politiek in te laten wordt de Pakistaanse geschiedenis door herhaalde militaire staatsgrepen en inmenging van het leger in de nationale verkiezingen gekenmerkt.³⁸

Het leger legt nauwelijks verantwoording af voor zijn doen en laten. De jaarrekening die aan het parlement voorgelegd wordt is uiterst beperkt en het parlementaire debat hieromtrent wordt ontmoedigd.³⁹ Daarnaast zijn er wettelijke voorzieningen die burgerlijke autoriteiten verbieden om corruptie door militair personeel te onderzoeken.⁴⁰ Voor de media houdt onderzoek naar corruptie door militairen een aanzienlijk risico in.⁴¹ In de loop der jaren bouwde het Pakistaanse leger daarenboven een zakenimperium uit dat zich inlaat met vastgoedtransacties, industriële productie, bankzaken en zorgverstrekking voor militairen, ex-militairen en hun familie.⁴²

Corruptie door legerpersoneel gebeurt niet in directe contacten met de burgerbevolking maar eerder bij wapenaankopen en bij andere zakelijke transacties. Er zijn gevallen van grootschalige fraude door legerpersoneel bekend maar vanwege de betere omkadering, de strikte discipline en de hogere loonen en pensioenrechten zou corruptie in het leger minder wijdverspreid zijn dan in andere overheidssectoren. Vooral de uitgebreide voorzieningen voor gepensioneerde militairen oogsten kritiek.⁴³ Zo worden gepensioneerde officieren hoge posities toegekend in de overheidsadministraties, in economische projecten zoals het CEPEC-project en in staatsbedrijven.⁴⁴ Daarnaast kunnen officieren tegen gunstige tarieven landeigendom verwerven.⁴⁵

1.4.2. Corruptie binnen justitie

De onafhankelijke werking van het gerecht wordt door externe invloeden belemmerd, volgens het jaarrapport van USDOS van maart 2020.⁴⁶ Door beslissingsrecht over gerechtelijke benoemingen domineert de uitvoerende macht het gerechtelijke apparaat. Vooral in rechtszaken met een politieke en/of religieuze lading ondervindt het gerecht druk van de uitvoerende en de wetgevende macht. In rechtszaken met betrekking tot blasfemie durven vooral rechters van de lagere rechtbanken het soms niet aan om tegen de eisen van religieuze extremisten in te gaan.⁴⁷

Daarnaast kampt het Pakistaanse gerecht met een immense achterstand volgens verschillende geraadpleegde bronnen.⁴⁸ Vanwege deze achterstand, de inefficiëntie en de corrupte praktijken van menige rechters stelt het merendeel van de bevolking nauwelijks nog vertrouwen in de werking van het gerecht volgens een rapport van Bertelsmann Stichting.⁴⁹ De zakenwereld staat ook wantrouwig tegenover het Pakistaanse gerecht. Gerechtelijke procedures om de naleving van een contract af te dwingen slepen immers jaren aan en zijn kostelijk en omslachtig.⁵⁰

Rechters, rechtsmedewerkers en openbare aanklagers zijn de voornaamste actoren van corruptie bij het gerecht. Voornamelijk bij lagere rechtbanken is het gangbaar dat rechtszaken pas na de

³⁷ Foreign Policy (Siddiqui T.), 21/03/2019, [url](#)

³⁸ Reuters, 21/09/2020, [url](#)

³⁹ Dawn, 08/06/2019, [url](#)

⁴⁰ RFE/RL, 06/09/2020, [url](#)

⁴¹ RFE/RL, 06/09/2020, [url](#); CPJ, 01/09/2020, [url](#)

⁴² RFE/RL, 06/09/2020, [url](#)

⁴³ RFE/RL, 06/09/2020, [url](#)

⁴⁴ The Diplomat (Khuldune Shahid K.), 04/09/2020, [url](#)

⁴⁵ RFE/RL, 06/09/2020, [url](#)

⁴⁶ USDOS, 11/03/2020, pp. 12-17, [url](#)

⁴⁷ USDOS, 11/03/2020, pp. 12-17, [url](#)

⁴⁸ The Nation, 19/06/2018, [url](#); The Express Tribune, 16/01/2019, [url](#)

⁴⁹ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

⁵⁰ Bertelsmann Stiftung, 2020, [url](#)

betaling van smeergeld op de agenda komen. De achterstand waarmee het Pakistaanse gerecht kampt, werkt corruptie in de hand.⁵¹ Het Pakistaanse hooggerechtshof treedt soms op tegen machtsmisbruik van rechters en corruptie door de politieke klasse. Dit gerechtshof speelt een actieve rol in de verschillende corruptieonderzoeken in de jaren negentig, in 2012 bij het corruptieschandaal van voormalig president Zardari en in 2018-2021 bij verschillende corruptieschandalen.⁵²

1.5. Corruptie in de privésector en de economie

In 2019 staat Pakistan op plaats 108 van de 190 in de *Doing Business-Ranking*, opgesteld door de Wereldbank, die landen rangschikt op basis van hoe bevorderlijk hun regelgeving is ten aanzien van zakelijke operaties. In vergelijking met 2019 (plaats 136) is Pakistan erop vooruitgegaan.⁵³ Volgens de directeur van de Wereldbank in Pakistan is dit te verklaren door collectieve en gecoördineerde acties van de federale regering en provinciale regeringen van Sindh en Punjab in het afgelopen jaar.⁵⁴

Volgens een rapport van GAN Integrity van oktober 2020 verloopt de toekenning van overheidscontracten aan privébedrijven niet transparant. Omkoping van de bevoegde ambtenaren en/of politici is een gangbare praktijk. Om potentiële kandidaten bij openbare aanbestedingen buitenspel te zetten worden soms in extremis bijkomende voorwaarden gesteld. Een onafhankelijke instantie om dergelijke wanpraktijken aan te klagen is onbestaande.⁵⁵ Verder vindt er corruptie plaats bij de verkoop van grondeigendom van de staat aan de privésector en bij de toekenning van commerciële en industriële vergunningen. De overheid treedt nauwelijks op tegen kartelafspraken. Vooral in de bankwereld, de autosector, de cementindustrie en in de suikerverwerkende nijverheid gebeurt dergelijke collusie. Het lakse optreden van de overheid laat corruptie vermoeden. Belastingfraude is eerder regel dan uitzondering en wordt door de onoverzichtelijke belastingwetgeving in de hand gewerkt. Belastingontduiking wordt als de meest voorkomende vorm van corruptie aangeduid.⁵⁶

1.6. Corruptie in het onderwijs

Er is sprake van systematische corruptie binnen het Pakistaanse onderwijssysteem. Een traditie van corruptie is ingebed in verschillende domeinen van het onderwijssysteem.⁵⁷

Zo gebeurt de aanstelling van leerkrachten eerder via invloed, connecties, nepotisme en omkoperij, dan op basis van verdienste.⁵⁸ Daarnaast geven verschillende bronnen het fenomeen aan van de zogenaamde *ghost schools*, *ghost students* en *ghost teachers*. Dit fenomeen doet zich voor in alle provincies maar komt vaker voor in de provincie Khyber Pakhtunkhwa, meer bepaald in de tribale districten van deze provincie.⁵⁹ Hoewel heel wat scholen gesloten zijn en er geen lessen gegeven worden, ontvangen de leerkrachten toch maandelijks een salaris. Hoewel leerlingen niet naar school gaan en niet studeren, gaan leerlingen toch telkens over naar het volgende jaar en behalen ze een

⁵¹ USDOS, 11/03/2020, pp. 12-17, [url](#)

⁵² The New York Times, 01/03/2018, [url](#); Dawn, 25/12/2018, [url](#)

⁵³ WorldBank, 24/10/2019, [url](#)

⁵⁴ WorldBank, 24/10/2019, [url](#)

⁵⁵ GAN-Integrity, 10/2020, [url](#)

⁵⁶ IMF, 09/2019, [url](#)

⁵⁷ The Express Tribune, 18/09/2019, [url](#); Global Village Space (Shah Z.), 12/11/2020, [url](#)

⁵⁸ The Express Tribune, 16/01/2020, [url](#)

⁵⁹ Newsweek Pakistan, 11/12/2020, [url](#); TNN, 27/08/2019, [url](#); TNN, 07/01/2020, [url](#); The Express Tribune, 02/03/2020, [url](#)

diploma. Fondsen worden toegekend en contracten worden getekend voor de bouw van nieuwe scholen, echter in werkelijkheid starten de projecten niet en bestaan de scholen enkel op papier.⁶⁰

De geraadpleegde bronnen rapporteren ook over onregelmatigheden, corruptie en machtsmisbruik bij de organisatie van examens in het Pakistaanse (hoger) onderwijs, alsook bij de uitreiking van diploma's. Zo worden de antwoorden op de vragen van examens soms op voorhand verkocht aan studenten.⁶¹

⁶⁰ TNN, 27/08/2019, [url](#); TNN, 07/01/2020, [url](#); The News, 02/01/2021, [url](#)

⁶¹ Al Jazeera, 02/05/2019, [url](#); Daily Times, 01/03/2020, [url](#)

2. Anticorruptiemaatregelen

Het National Accountability Bureau (NAB) is het officiële anticorruptiebureau van Pakistan. Het NAB is opgericht in 1999 onder het toenmalig bewind van voormalig president Musharraf. Het NAB kampt met een gebrek aan fondsen en personeel. Deze instelling wordt door verschillende actoren bekritiseerd omdat ze zelden ingaat op de verschillende oproepen van het Pakistaanse gerecht om honderden fraudedossiers te heropenen.⁶² Een rapport van de Europese Commissie van februari 2020 stelt dat hoewel het NAB beweert onafhankelijk te werken, het door de huidige politieke oppositiepartijen veelvuldig wordt bekritiseerd omdat het voornamelijk actief is tegen hun politieke leiders.⁶³ Ook een rapport van Human Rights Watch (HRW) van augustus 2020 laat zich kritisch uit over de werking van het NAB.⁶⁴

Het Federaal Opsporingsagentschap (Federal Investigation Agency, FIA) en instellingen voor corruptiebestrijding in de verschillende provincies van Pakistan spelen ook een rol bij het terugdringen van corruptie in het land. De geraadpleegde bron specificeert niet welke rol deze agentschappen precies spelen in de bestrijding van fraude en corruptie.⁶⁵ Op lokaal niveau spelen ook de media een steeds grotere rol in anti-corruptie onderzoek. Journalisten en activisten die corruptie op grootschalig niveau trachten aan te klagen lopen echter een aanzienlijk risico en kunnen zelf aangeklaagd worden.⁶⁶

Het Pakistaanse parlement keurt in augustus 2017 de *Public Interest Disclosure Bill 2017* goed. Deze wet pakt bepaalde hedendaagse kwesties aan die verband houden met moderne economische delicten, waaronder witwassen van geld, fraude, verduistering, smeergelden en andere vormen van corruptie en corrupte praktijken en zou bescherming bieden aan klokkenluiders.⁶⁷

⁶² Khan Y., Rethi G., Szegedi K., 2018, [url](#)

⁶³ Europese Commissie, 10/02/2020, [url](#)

⁶⁴ HRW, 06/08/2020, [url](#)

⁶⁵ Khan Y., Rethi G., Szegedi K., 2018, [url](#)

⁶⁶ Global Investigative Journalism Network, 25/10/2016, [url](#); RFE/RL, 06/09/2020, [url](#)

⁶⁷ The Nation, 18/08/2017, [url](#)

3. Documentenfraude

Uit het eerste hoofdstuk van deze COI Focus blijkt dat de publieke sector in Pakistan gecorrumpeerd is. Het komt frequent voor dat politici, ambtenaren, politieagenten, gerechtelijk personeel of militairen hun functie voor persoonlijk gewin misbruiken. Er is in Pakistan een gedoogcultuur voor corruptie ontstaan die de performante werking van de staatsinstellingen grondig ondermijnt. Niet alleen is het gemeengoed dat openbare functies voor geldgewin misbruikt worden, daarnaast primeert de behartiging van de belangen van de eigen achterban op professionele deontologie. In de Pakistaanse samenleving heerst een cultuur waarbij trouw aan de eigen familie, clan en/of religieuze gemeenschap hoger gewaardeerd wordt dan het naleven van beroepscode. Dit houdt in dat de neutraliteit van het openbare ambt niet altijd gewaarborgd is.⁶⁸

De omkoopbaarheid en de gebrekkige professionele deontologie van tal van openbare functionarissen heeft onder meer als gevolg dat de objectiviteit van de documenten en de attesten die door Pakistaanse overheidsinstanties afgeleverd worden niet altijd gegarandeerd is. De beschikbare informatie wijst immers uit dat tal van uitvoerders van openbare functies vatbaar zijn voor corruptie en documentenfraude begaan. Het scenario waarbij een functionaris tegen betaling een bepaald attest of document opstelt is in de Pakistaanse context zondermeer plausibel. Dit houdt allermindst in dat alle documenten en attesten die door Pakistaanse overheidsinstanties uitgereikt worden vervalst zijn. Wel dient geconcludeerd te worden dat het bekomen van allerhande vervalste documenten en attesten mogelijk is. Dit heeft aanzienlijke gevolgen voor de bewijswaarde van de documenten en attesten die door Pakistaanse overheidsinstanties uitgereikt worden. Vermits de neutraliteit van de betreffende functionaris in vraag gesteld kan worden, biedt de authenticiteit van een bepaald attest of document immers geen garantie voor de juistheid van de informatie die het bevat.⁶⁹ De bewijswaarde van documenten en attesten die door Pakistaanse overheidsinstanties afgeleverd worden, wordt ondermijnd door de verrekende corruptie die de werking van deze instellingen kenmerkt. Ook bij de bewijswaarde van documenten en attesten die aan alle geldende vormvoorschriften voldoen kan volgens verschillende geraadpleegde bronnen een kanttekening geplaatst worden.⁷⁰

3.1. Identiteits- en reisdocumenten

Vervalste identiteitsbewijzen en reisdocumenten zijn te koop in Pakistan. In de Pakistaanse media verschijnen frequent berichten waaruit blijkt dat identiteitspapieren, paspoorten en reisvisa verhandeld worden. Er wordt bericht over duizenden Pakistani die jaarlijks gebruikmaken van vervalste paspoorten en/of vervalste reisvisa om naar het buitenland reizen.⁷¹

Het rapport van het Australische Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT) van februari 2019 geeft aan dat frauduleuze schooldocumenten, geboorteaktes, overlijdensaktes, medische dossiers, bankgegevens en andere documenten veel voorkomend zijn in Pakistan.⁷²

Over de precieze omvang van deze vorm van documentenfraude zijn geen betrouwbare cijfers voorhanden. Het voorkomen van fraude met identiteits- en reisdocumenten sluit overigens allermindst uit dat het merendeel van Pakistaanse reizigers gebruikmakend van authentieke paspoorten en met geldige reisvisa naar het buitenland reist.⁷³

⁶⁸ Lieven A., 2012, p. 207

⁶⁹ DFAT, 20/02/2019, p. 71, [url](#)

⁷⁰ DFAT, 20/02/2019, p. 71, [url](#)

⁷¹ The Express Tribune, 30/04/2019, [url](#); Samaa Tv, 03/07/2020, [url](#)

⁷² DFAT, 20/02/2019, p. 71, [url](#)

⁷³ DFAT, 20/02/2019, p. 71, [url](#)

Cedoca stipt nog aan dat er regelmatig in de Pakistaanse media wordt bericht over het uitreiken van identiteitskaarten aan Afghaanse vluchtelingen in Pakistan op frauduleuze wijze. Zo verkrijgen Afghaanse vluchtelingen een nationale identiteitskaarten door middel van valse geboorteakten.⁷⁴

3.2. First Information Report (FIR)

Een *First Information Report* (FIR) is een schriftelijk verslag van een cognitief misdrijf (*cognizable offence*)⁷⁵ dat in een bepaald formaat in een register van een politiekantoor wordt opgenomen. Dergelijk cognitief misdrijf moet onder de bevoegdheid van het politiekantoor ressorteren. Iedere Pakistaanse burger heeft het recht om vaststellingen over een dergelijk misdrijf in het bevoegde politiekantoor te melden en in een FIR te laten vastleggen. Dit kan mondeling of schriftelijk gebeuren.⁷⁶

Volgens het rapport van het USDOS van maart 2020 kan bij de registratie van FIR's corruptie plaatsvinden. Zo komt het voor dat politieagenten een geldsom aanrekenen voor het registreren van een dergelijke klacht.⁷⁷ Onderzoek van de Canadese asiendiensten van januari 2020 wijst tegelijk uit dat agenten soms geld accepteren voor de registratie van onware klachten of terechte klachten enkel registreren nadat smeergeld betaald wordt. Ook gebeurt het dat de autoriteiten een niet gestaafd FIR opstellen met als enige doel deze of gene te intimideren of af te persen. Bij gebrek aan bewijsmateriaal stellen de politie en het gerecht soms nieuwe FIR's op om de aanhouding van een verdachte te kunnen verlengen. Dergelijke documentenfraude van de kant van politieagenten toont aan dat het perfect denkbaar is dat FIR's die door de politie afgeleverd worden en die aan alle vormvoorschriften beantwoorden onware, gefabriceerde informatie bevatten.⁷⁸

3.3. Attesten in verband met studies en tewerkstelling

In het onderzoek naar een mogelijke terreuraanslag in het Verenigd Koninkrijk in april 2009 bleek dat een aantal van de verdachten in het land wisten te verblijven met behulp van studentenvisa die door middel van vervalste documenten bekomen waren. In de Britse media verschenen vervolgens tal van berichten waaruit bleek dat het gebruik van vervalste studieattesten een courante manier is om een reistoestemming voor het Verenigd Koninkrijk te bekomen. Dit misbruik zou ontstaan zijn door de lakse monitoring van deze documenten door de Britse migratiediensten. Onderzoek door de Britse krant *The Sunday Telegraph* in de steden Islamabad, Rawalpindi en Peshawar legde een netwerk van zogeheten *immigration consultants* bloot die vervalste studieattesten, loonbrieven en belastingretributies verkochten die bedoeld waren om visumaanvragen te ondersteunen.⁷⁹

Een recent voorbeeld van de circulatie van valse diploma's en werklicenties is het schandaal met betrekking tot de Pakistaanse vliegtuigmaatschappij Pakistan International Airlines (PIA). In december 2018 komt aan het licht dat PIA 50 cabinepersoneelsleden en drie piloten heeft ontslagen wegens het bezitten van valse diploma's.⁸⁰ Na grondig onderzoek in 2019 en 2020 door de bevoegde autoriteiten heeft PIA 466 werknemers met valse diploma's en onderwijscertificaten geïdentificeerd die in de afgelopen vijf jaar bij de luchtvaartmaatschappij gewerkt hebben.⁸¹

⁷⁴ Dawn, 03/01/2021, [url](#)

⁷⁵ Cognitief misdrijf: "Cognizable offences are generally considered more serious crimes and allow the Police to take immediate measures without requiring authorization from a Magistrate."; RSIL, 05/01/2021, p. 06, [url](#)

⁷⁶ RSIL, 05/01/2021, p. 10, [url](#)

⁷⁷ USDOS, 11/03/2020, pp. 09-19, [url](#)

⁷⁸ IRB, 23/01/2020, [url](#)

⁷⁹ RRTA, 15/05/2009, [url](#)

⁸⁰ Dunya News, 29/12/2018, [url](#)

⁸¹ Dawn, 20/12/2020, [url](#); The News, 22/01/2020, [url](#)

Over de circulatie van valse diploma's in de medische sector in Pakistan wordt eveneens vaak bericht in de media.⁸² Zo werd in oktober 2020 de voormalige voorzitter van de *Young Doctors Association Punjab* en huidig medisch directeur van een ziekenhuis in Bahawalpur in de provincie Punjab gearresteerd omdat hij in het bezit was van een vals diploma.⁸³

Reeds in 2015 bericht de krant *The New York Times* over de illegale activiteiten van het bedrijf *Axact*, een Pakistaans software bedrijf in Karachi. Het bedrijf reikte vervalste diploma's uit. De eigenaren van het bedrijf werden in februari 2018 gearresteerd en veroordeeld tot een gevangenisstraf.⁸⁴ In januari 2018 brengt *BBC News* aan het licht dat duizenden Britten valse documenten, waaronder studieattesten, hebben gekocht bij *Axact*. Ook ongeveer 1.100 Pakistaanse burgers zouden bij dit bedrijf studieattesten gekocht hebben.⁸⁵ In mei 2020 bericht de Pakistaanse krant *The News* dat een voormalig FBI-agent stelt dat het bedrijf *Axact* opnieuw actief is. De firma verkoopt volgens hem nog steeds valse academische diploma's in Pakistan en daarbuiten.⁸⁶

3.4. Krantenartikelen

De Canadese asielinstanties stellen in hun analyse van januari 2020 over corruptie en fraude dat valse berichtgeving in de geschreven en elektronische pers niet ongebruikelijk is in Pakistan. Ook in meer vooraanstaande Pakistaanse kranten verschijnen artikels die onwaar zijn of waarvan de inhoud onvoldoende geverifieerd werd. Daarnaast wordt in de Pakistaanse media niet altijd het onderscheid gemaakt tussen berichtgeving en opiniestukken. Frequent worden bronnen geciteerd zonder dat de waarachtigheid van hun verklaringen nagegaan wordt.⁸⁷

Volgens het rapport van DFAT is het mogelijk dat personen nieuwsorganisaties betalen om valse verhalen in kranten te publiceren.⁸⁸

3.5. Documenten betreffende grondbezit

Valse eigendomsaktes zijn veel voorkomend in Pakistan. Valse eigendomstitels kunnen verkregen worden door middel van smeergeld en worden gebruikt om leningen aan te gaan, andermans eigendom te verkrijgen of de eigenaar van een gewild stuk land voor de rechtbank te dagen.⁸⁹

In september 2020 bericht de krant *Dawn* over een corruptie- en fraudeonderzoek bij de Punjab Land Record Authority (PLRA). Een aanzienlijk aantal van de functionarissen van de PLRA wordt geconfronteerd met onderzoeken wegens vermoeden van frauduleuze praktijken zoals: het opstellen van valse belastingvouchers en valse gemeentelijke vergoedingen, het verkeerdelijk registreren van grondbezit en het aannemen van smeergeld.⁹⁰

3.6. Medische sector

De Pakistaanse gezondheidssector heeft te kampen met corruptie, wat bijdraagt tot het groeiende wantrouwen van de Pakistaanse bevolking over de kwaliteit van hun gezondheidszorgsysteem. Er wordt door verschillende bronnen gerapporteerd over een gebrek aan coördinatie en

⁸² *The Express Tribune*, 29/11/2018, [url](#)

⁸³ *The News*, 14/10/2020, [url](#)

⁸⁴ *NYT*, 17/05/2015, [url](#); *Dawn*, 26/02/2018, [url](#)

⁸⁵ *BBC News*, 16/01/2018, [url](#)

⁸⁶ *The News*, 11/05/2020, [url](#)

⁸⁷ *IRB*, 13/01/2020, [url](#)

⁸⁸ *DFAT*, 20/02/2019, p. 71, [url](#)

⁸⁹ *IRB*, 13/01/2020, [url](#); *IRB*, 23/01/2020, [url](#)

⁹⁰ *Dawn*, 21/09/2020, [url](#)

kwaliteitscontrole, een tekort aan gekwalificeerd personeel, corruptie bij de import van medicijnen, het betalen van steekpenningen voor het verkrijgen van adequate zorg en fraude/vervalsing van medische documenten.⁹¹ Daarnaast is er ook een gebrek aan regelgeving en in zekere mate een afwezigheid van een goed werkend documentatiesysteem en gecentraliseerd controleorgaan in de Pakistaanse gezondheidssector.⁹²

In november 2016 stelt de toenmalige opperrechter van het hooggerechtshof in de provincie Sindh dat het verkrijgen van valse medische certificaten om te gebruiken in rechtszaken eenvoudig te verkrijgen zijn in Pakistan.⁹³ In oktober 2017 heeft de Punjab Healthcare Commission een medisch centrum in Lahore gesloten omwille van het feit dat het registratieformulier van het centrum vals bevonden werd.⁹⁴ In december 2020 bericht het mediakanaal Arab News over de zoektocht van inspecteurs van het FIA naar de identiteit van een Pakistaanse vrouw die haar overlijdensakte zou hebben vervalst om zo geld te innen van twee levensverzekeringen. Na haar zogenaamde overlijden zou de vrouw nog naar verschillende landen hebben gereisd.⁹⁵

⁹¹ TI, 16/12/2020, [url](#); Ahmed Khan S., 31/05/2019, [url](#)

⁹² Ahmed Khan S., 31/05/2019, [url](#)

⁹³ Dawn, 24/11/2016, [url](#)

⁹⁴ The News, 07/10/2017, [url](#)

⁹⁵ Arab News, 05/12/2020, [url](#)

Samenvatting

Deze COI Focus beschrijft de prevalentie van corruptie en documentenfraude in Pakistan. Uit de geraadpleegde bronnen blijkt dat corruptie aanwezig is in alle sectoren van de Pakistaanse maatschappij zoals justitie, politie, leger, overheidsdiensten en het onderwijs. De werking van de politieke instellingen, de overheidsadministraties, de politie en het gerecht in Pakistan wordt door corruptie gekenmerkt. De neutraliteit en de werkingen van het openbare ambt en de publieke sector in Pakistan wordt hierdoor aangetast.

De Pakistaanse overheid en voornamelijk premier Imran Khan probeert de strijd aan te gaan tegen corruptie in het land. Verschillende bronnen wijzen op tekortkomingen in de implementatie van corruptiebestrijding. Zo wordt het NAB voornamelijk ingeschakeld om politieke tegenstanders van de regeringspartijen te beschuldigen van corruptie en fraude.

Bovenstaande vaststellingen ondermijnen de bewijswaarde van de door de Pakistaanse overheidsdiensten afgeleverde attesten en documenten. In de Pakistaanse context is het volgens verschillende geraadpleegde bronnen mogelijk dat afgeleverde attesten en documenten die aan alle vormvoorschriften beantwoorden door verschillende overheidsdiensten niet waarheidsgetrouw zijn.

Bibliografie

Geschreven en audiovisuele bronnen

- Ahmed Khan S., *Situation Analysis of Health Care System of Pakistan: Post 18 Amendments*, 31/05/2019, in: *Health Care Current Reviews*, Vol. 7 Iss. 3 No: 244, <https://www.longdom.org/open-access/situation-analysis-of-health-care-system-of-pakistan-post-18-amendments.pdf> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Al Jazeera, *Pakistan opposition leader arrested in corruption case*, 28/09/2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/28/pakistan-opposition-leader-arrested-in-corruption-case> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Al Jazeera, *Pakistan's Fake Degrees [Video]*, 02/05/2019, <https://www.aljazeera.com/program/101-east/2019/5/2/pakistans-fake-degrees> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Arab News, *Pakistan in search of 'dead' woman over \$1.5 million US insurance fraud*, 05/12/2020, <https://www.arabnews.pk/node/1772891/pakistan> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- BBC News, *Pakistan election: Imran Khan claims victory amid rigging claims*, 26/07/2018, <https://www.bbc.com/news/world-asia-44965868> [geraadpleegd op 05/01/2021]
- BBC News, *'Staggering' trade in fake degrees revealed*, 16/01/2018, <http://www.bbc.com/news/uk-42579634> [geraadpleegd op 12/01/2021]
- Bertelsmann Stiftung, *BTI 2020 Pakistan Country Report*, 2020, https://www.bti-project.org/content/en/downloads/reports/country_report_2020_PAK.pdf [geraadpleegd op 21/12/2020]
- Committee to Protect Journalists (CPJ), *Pakistani journalists receive death threats after reporting called 'fake news' in TV program*, 01/09/2020, <https://cpj.org/2020/09/pakistani-journalists-receive-death-threats-after-reporting-called-fake-news-in-tv-program/> [geraadpleegd op 08/01/2021]
- Daily Pakistan, *'Will run Pakistan like never before,' Imran Khan vows to eradicate corruption and live a simple life in victory speech*, 26/07/2018, <https://en.dailypakistan.com.pk/26-Jul-2018/will-run-pakistan-like-never-before-imran-khan-vows-to-eradicate-corruption-and-live-a-simple-life-in-victory-speech> [geraadpleegd op 05/01/2021]
- Daily Times, *Pocket guides being sold like hot cakes ahead of SSC exams*, 01/03/2020, <https://dailytimes.com.pk/567680/pocket-guides-being-sold-like-hot-cakes-ahead-of-ssc-exams/> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Dawn, *200,000 CNICs fraudulently obtained by Afghans cancelled*, 03/01/2021, <https://www.dawn.com/news/1599341> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Dawn, *2018 in review: Biggest corruption scandals of the outgoing year*, 25/12/2018, <https://www.dawn.com/news/1450995> [geraadpleegd op 07/01/2021]
- Dawn, *CJ says getting fake medical certificate very easy in Pakistan*, 24/11/2016, <https://www.dawn.com/news/1298230/cj-says-getting-fake-medical-certificate-very-easy-in-pakistan> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Dawn, *Defence budget to remain unchanged*, 08/06/2019, <https://www.dawn.com/news/1486778> [geraadpleegd op 08/01/2021]
- Dawn, *FIA arrests Axtact CEO in money laundering case*, 26/02/2018, <https://www.dawn.com/news/1391853> [geraadpleegd op 12/01/2021]
- Dawn, *FIR against Capt Safdar over mausoleum incident 'fake', police tell Karachi court*, 09/11/2020, <https://www.dawn.com/news/1589479> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Dawn, *How Pakistan's Panama Papers probe unfolded*, 24/12/2018, <https://www.dawn.com/news/1316531> [geraadpleegd op 05/01/2021]

- Dawn, *Licences of 50 pilots cancelled after scrutiny, court told*, 20/12/2020, <https://www.dawn.com/news/1596766/licences-of-50-pilots-cancelled-after-scrutiny-court-told> [geraadpleegd op 21/12/2020]
- Dawn, *'No corrupt person will get NRO,' PM Khan vows in address to the nation*, 24/10/2018, <https://www.dawn.com/news/1441064> [geraadpleegd op 05/01/2021]
- Dawn, *Police corruption*, 03/01/2020, <https://www.dawn.com/news/1526030> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Dawn, *Several PLRA officials face inquiries over corruption, fraud*, 21/09/2020, <https://www.dawn.com/news/1580788> [geraadpleegd op 16/12/2020]
- Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), *Country Information Report Pakistan*, 20/02/2019 <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/country-information-report-pakistan.pdf> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Deutsche Welle (DW), *Pakistan anti-corruption body arrests former foreign minister*, 30/12/2020, <https://www.dw.com/en/pakistan-anti-corruption-body-arrests-former-foreign-minister/a-56090075> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Dunya News, *PIA sacks three pilots, 50 crew staff over fake degrees*, 29/12/2018, <https://dunyanews.tv/en/Pakistan/472106-PIA-fake-degrees-SC> [geraadpleegd op 12/01/2021]
- Europese Commissie, *The EU Special Incentive Arrangement for Sustainable Development and Good Governance ('GSP+') assessment of Pakistan covering the period 2018 – 2019*, 10/02/2020, <https://ec.europa.eu/transparency/reqdoc/rep/10102/2020/EN/SWD-2020-22-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> [geraadpleegd op 18/12/2020]
- Foreign Policy (Siddiqui T.), *Poor Nation, Rich Army*, 21/03/2019, <https://foreignpolicy.com/2019/03/21/poor-nation-rich-army/> [geraadpleegd op 11/01/2021]
- Freedom House, *Freedom in the World 2020 - Pakistan*, 04/03/2020, <https://freedomhouse.org/country/pakistan/freedom-world/2020> [geraadpleegd op 23/12/2020]
- GAN-Integrity, *Pakistan corruption report*, 10/2020, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/pakistan/> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Global Investigative Journalism Network, *Protecting Journalists Who Cover Corruption: Good For The Bottom Line*, 25/10/2016, <https://gijn.org/2016/10/25/why-protecting-journalists-who-cover-corruption-is-good-for-the-bottom-line/> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Global Village Space (Shah Z.), *The ugly truth about Pakistan's education system*, 12/11/2020, <https://www.globalvillagespace.com/the-ugly-truth-about-pakistans-education-system/> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Human Rights Watch (HRW), *Pakistan: End Anti-Corruption Agency's Abuses*, 06/08/2020, <https://www.hrw.org/news/2020/08/06/pakistan-end-anti-corruption-agencys-abuses> [geraadpleegd op 16/12/2020]
- Immigration and Refugee Board of Canada (IRB), *Pakistan: Prevalence and availability of fraudulent documents, including affidavits and court documents (2017-January 2020) [PAK106394.E]*, 13/01/2020, via Ecoinet: <https://www.ecoi.net/en/document/2025212.html> [geraadpleegd op 12/01/2021]
- International Monetary Fund (IMF), *Privacy vs Transparency*, 09/2019, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/pdf/illicit-financial-flows-and-privacy-vs-transparency-purcell.pdf> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- IRB – Immigration and Refugee Board of Canada, *Pakistan: First Information Reports (FIRs), including procedures and whether a complainant can obtain a copy of an FIR; appearance and security features of FIRs (2017-January 2020) [PAK106395.E]*, 23/01/2020, via Ecoinet: <https://www.ecoi.net/en/document/2025214.html> [geraadpleegd op 12/01/2021]
- Khan Y., Rethi, G., Szegedi, K., *Corruption as Business Challenge in Pakistan*, 2018, in: European Scientific Journal, <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2018.v14n16p1> [geraadpleegd op 06/01/2021]
- Lieven A., *Pakistan: A Hard Country*, UK: Penguin Books, 2012, 592 p.

Newsweek Pakistan, *Missing Out on Science*, 11/12/2020, <https://www.newsweekpakistan.com/missing-out-on-science/> [geraadpleegd op 06/01/2021]

Pakistan Today, *PPSC staffers 'leaked' at least 12 question papers: investigation*, 05/01/2021, <https://profit.pakistantoday.com.pk/2021/01/05/ppsc-staffers-leaked-at-least-12-question-papers-investigation/> [geraadpleegd op 11/01/2021]

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Exposé On Former General's Vast Wealth Spurs Debate About Military Privilege In Pakistan*, 06/09/2020, <https://www.rferl.org/a/expos%C3%A9-on-former-general-s-vast-wealth-spurs-debate-about-military-privilege-in-pakistan/30823756.html> [geraadpleegd op 08/01/2021]

Refugee Review Tribunal Australia (RRTA), *MRT Research response PAK34738 Pakistan – educational document fraud – other document fraud*, 15/05/2009, <http://www.mrt-rrt.gov.au/Country-Advice/Pakistan/Pakistan/default.aspx?retain=true&pg=6> [geraadpleegd op 12/01/2021]

Reuters, *'Government go-slow', as Pakistan's anti-corruption drive bites*, 04/07/2019, <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-politics-corruption-idUSKCN1TZ148> [geraadpleegd op 11/01/2021]

Reuters, *Pakistan opposition urges end to military 'interference' in politics*, 21/09/2020, <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-politics-military-idUSKCN26C1MF> [geraadpleegd op 08/01/2021]

Samaa Tv, *Overseas Pakistanis scammed by fake NADRA website*, 03/07/2020, <https://www.samaa.tv/money/2020/07/overseas-pakistanis-scammed-by-fake-nadra-website/> [geraadpleegd op 11/01/2021]

The Diplomat (Rehman A.), *Pakistan: How 'Accountability' Became a Tool for Political Oppression*, 13/02/2020, <https://thediplomat.com/2020/02/pakistan-how-accountability-became-a-tool-for-political-oppression/> [geraadpleegd op 16/12/2020]

The Diplomat (Khuldune Shahid K.), *Asim Bajwa Exposé Underlines the Corruption Linking the Pakistan Army and CPEC*, 04/09/2020, <https://thediplomat.com/2020/09/asim-bajwa-expose-underlines-the-corruption-linking-the-pakistan-army-and-cpec/> [geraadpleegd op 16/12/2020]

The Express Tribune, *Degrees of capital's public sector doctors to be verified*, 29/11/2018, <https://tribune.com.pk/story/1856406/degrees-capitals-public-sector-doctors-verified> [geraadpleegd op 12/01/2021]

The Express Tribune, *Judicial reforms for a competitive Pakistan*, 16/01/2019, <https://tribune.com.pk/story/1888947/6-judicial-reforms-competitive-pakistan/> [geraadpleegd op 07/01/2021]

The Express Tribune, *155,000 fake CNICs seized in NADRA crackdown*, 30/04/2019, <https://tribune.com.pk/story/1962410/155000-fake-cnics-seized-nadra-crackdown> [geraadpleegd op 11/01/2021]

The Express Tribune, *Education in bad state*, 18/09/2019, <https://tribune.com.pk/letter/2058786/6-education-bad-state> [geraadpleegd op 06/01/2021]

The Express Tribune, *Inquiry ordered as ghost students found in PEF*, 02/03/2020, <https://tribune.com.pk/story/2167511/1-inquiry-ordered-ghost-students-found-pef> [geraadpleegd op 06/01/2021]

The Express Tribune, *SST teachers held in fake appointment cases*, 16/01/2020, <https://tribune.com.pk/story/2138113/sst-teachers-held-fake-appointment-cases> [geraadpleegd op 06/01/2021]

The Nation, *Public Interest Disclosure Bill 2017 passed in NA for protection of whistle-blowers*, 18/08/2017, <https://nation.com.pk/18-Aug-2017/public-interest-disclosure-bill-2017-passed-in-na-for-protection-of-whistle-blower-s> [geraadpleegd op 07/01/2021]

The Nation, *Pakistan's flawed justice system*, 19/06/2018, <https://nation.com.pk/19-Jun-2018/pakistan-s-flawed-justice-system> [geraadpleegd op 07/01/2021]

The New York Times (Hanif M.), *Pakistan's Judges Are on a Mission. But What Is It?*, 01/03/2018, <https://www.nytimes.com/2018/03/01/opinion/pakistan-judges-mission-corruption.html> [geraadpleegd op 07/01/2021]

The New York Times (NYT), *Fake Diplomas, Real Cash: Pakistani Company Axact Reaps Millions*, 17/05/2015, <https://www.nytimes.com/2015/05/18/world/asia/fake-diplomas-real-cash-pakistani-company-axact-reaps-millions-columbiana-barkley.html> [geraadpleegd op 12/01/2021]

The News, *450 schools closed, 382 teachers absent but salaries being paid*, 02/01/2021, <https://www.thenews.com.pk/print/767969-450-schools-closed-382-teachers-absent-but-salaries-being-paid> [geraadpleegd op 06/01/2021]

The News, *Abrupt postings, transfers 'ineffective' to solve problems*, 11/01/2021, <https://www.thenews.com.pk/print/772403-abrupt-postings-transfers-ineffective-to-solve-problems> [geraadpleegd op 11/01/2021]

The News, *Axact still in business, claims ex-FBI head of diploma scam task force*, 11/05/2020, <https://www.thenews.com.pk/print/657150-axact-still-in-business-claims-ex-fbi-head-of-diploma-scam-task-force> [geraadpleegd op 12/01/2021]

The News, *Corruption continues to pervade police stations*, 05/07/2020, <https://www.thenews.com.pk/print/682094-corruption-continues-to-pervade-police-stations> [geraadpleegd op 11/01/2021]

The News, *Former YDA president arrested over fake degree*, 14/10/2020, <https://www.thenews.com.pk/print/729089-former-yda-president-arrested-over-fake-degree> [geraadpleegd op 12/01/2021]

The News, *Medical centre owner booked for fake certificate*, 07/10/2017, <https://www.thenews.com.pk/print/235129-Medical-centre-owner-booked-for-fake-certificate> [geraadpleegd op 06/01/2021]

The News, *PIA finds 466 fake degree holders working at airline*, 22/01/2020, <https://www.thenews.com.pk/latest/602570-pia-finds-466-fake-degree-holders-working-at-airline> [geraadpleegd op 12/01/2021]

The News, *Registration of fake FIR: Probe report declares case fake, recommends action against police officials*, 15/11/2020, <https://www.thenews.com.pk/print/744131-registration-of-fake-fir-probe-report-declares-case-fake-recommends-action-against-police-officials> [geraadpleegd op 11/01/2021]

The Research Society of International Law (RSIL), *Handbook of Criminal Investigation in Pakistan 2021*, 05/01/2021, <https://rsilpak.org/wp-content/uploads/2021/01/Handbook-of-Criminal-Investigation-in-Pakistan-with-Chart.pdf> [geraadpleegd op 08/01/2021]

Transparency International (TI), *Corruption Perceptions Index 2019 Pakistan*, 23/01/2020, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/pak> [geraadpleegd op 22/12/2020]

Transparency International (TI), *Corruption Perceptions Index 2019 Iran*, 23/01/2020, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/irn> [geraadpleegd op 22/12/2020]

Transparency International (TI), *Corruption Perceptions Index 2019 Afghanistan*, 23/01/2020, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/afg> [geraadpleegd op 22/12/2020]

Transparency International (TI), *Corruption Perceptions Index 2019 India*, 23/01/2020, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/results/ind> [geraadpleegd op 22/12/2020]

Transparency International (TI), *Speaking out for affordable medicines in Pakistan*, 16/12/2020, <https://www.transparency.org/en/blog/speaking-out-for-affordable-medicines-in-pakistan> [geraadpleegd op 06/01/2021]

Transparency International (TI), *What is corruption?*, 13/05/2020, <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> [geraadpleegd op 23/12/2020]

Tribal News Network (TNN), *How recruitment of matric passed teachers will impact education standards?*, 27/08/2019, <https://www.tnn.com.pk/how-recruitment-of-matric-passed-teachers-will-impact-education-standards/> [geraadpleegd op 06/01/2021]

Tribal News Network (TNN), *Winter vacations again extended until 12th Jan at KP schools*, 07/01/2020, <https://www.tnn.com.pk/winter-vacations-again-extended-at-kp-schools/> [geraadpleegd op 06/01/2021]

US Department of State (USDOS), *Country Report on Human Rights Practices 2019 - Pakistan*, 11/03/2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/03/PAKISTAN-2019-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [geraadpleegd op 23/12/2020]

World Justice Project (WJP), *World Justice Project Rule of Law Index, 2020*, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2020-Online_0.pdf [geraadpleegd op 07/01/2021]

WorldBank, *Doing Business 2020: Accelerated Business Climate Reform Agenda Puts Pakistan Among Top 10 Improvers*, 24/10/2019, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/10/24/doing-business-2020-accelerated-business-climate-reform-agenda-puts-pakistan-among-top-10-improvers#:~:text=Due%20to%20a%20concerted%20improvement,from%20136%20the%20previous%20year> [geraadpleegd op 06/01/2021]